

Vývojová psychologie 1

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, MU

Podmínky zdárného ukončení

MPDVo71 Psychologie duševního vývoje

- Nutriční specialisté (pouze přednášky)
- Zakončení: závěrečný test (min. 60 %)

MP0G071 Vývojová psychologie

Optometristé (přednáška a seminář):

1. Včasné průběžné odevzdání **úkolů** do Odevzdáárny v ISu (vždy do pátku téhož týdne) dává 50% z celkové známky.
2. Písemný **test** dává 50% z celkové známky.
3. Test za A vám dá 50 % celkové známky.
4. Potřeba je 60%, tj. A+1 úkol, B+2 úkoly, C+3 úkoly, D+4, nebo E + 5 = celkově E. (A+5 úkolů = 100 % = A celkově).
5. F z testu je F celkově.

Literatura:

- THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2015.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-487-X.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

Úkoly do příště: odevzdat do Odevzdáárny (do neděle).

- 1. Co je to (v kontextu vývojové psychologie) FAS? Jaké faktory jej nejvíce ovlivňují? Existují podobné nozologické jednotky?
- 2. Vymyslete **dvě otázky**, které Vás vzhledem k FAS a jiným podobným kategoriím napadly. (Dvě otázky, na které byste chtěli znát odpovědi, nebo které byste položili do diskuze.)

Program:

1. Genetika, ontogeneze a fylogeneze člověka
2. Prenatální vývoj a lidské receptory
3. Psychoanalytické pojetí vývoje člověka
4. Porod, kojenec
5. Batole
6. Předškolák
7. Vývoj paměti a schopnosti učení
8. Vývoj konceptuálních systémů
9. Školní věk
10. Dospívání
11. Morální vývoj
12. Vývoj lidských schopností

Genetika, ontogeneze a fylogeneze člověka

- Co ovlivňuje to, jak velký a zdravý vyroste **strom?**
- Co ovlivňuje to, jak velký a zdravý vyroste **žralok?**
- Co ovlivňuje to, jak velký a zdravý vyroste **člověk?**

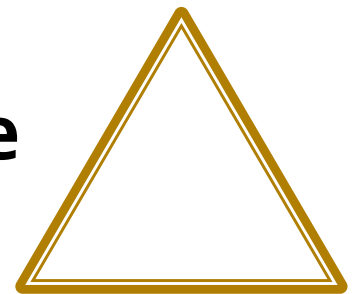
Vývojová psychologie

- Vývojová psychologie je jednou ze základních psychologických disciplín. Zabývá se zákonitostmi a průběhem psychického vývoje člověka od jeho početí až po smrt.

Hybné síly vývoje člověka?

Tradiční pojetí:

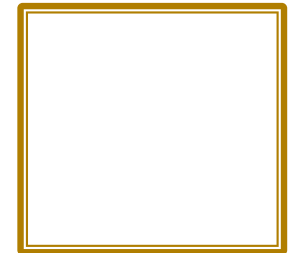
- **genetická** determinace – *nature* = dědičnost
 - „Zločincem se člověk rodí“ (Lombroso)
- **vliv soc. prostředí** – *nurture* = výchova
 - Watson: „Udělám vám z dětí, co budete chtít“
 - Schopnost učit se fonémům (jen) vlastního jazyka (srov. khoisanské jazyky)
 - Nověji: L. S. Vygotskij (1976)
vliv sociálních procesů = **socializace**
- **vliv vlastní osobnosti a zkušenosti**
= **biopsychosociální pojetí člověka**

Hybné síly vývoje psychiky/člověka?

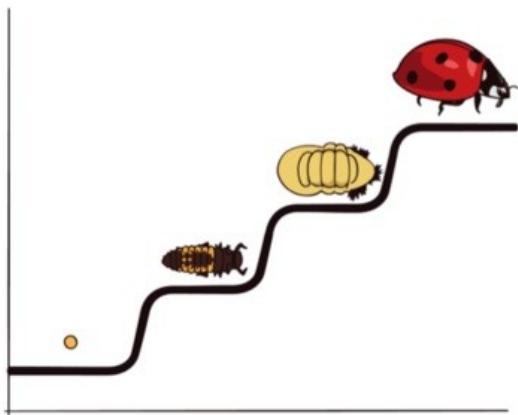
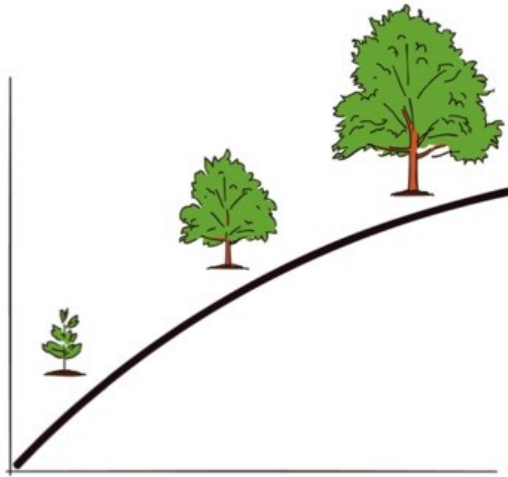
Scarr (1992) identifikoval 4 faktory, které vedou k tomu, že jsou děti i z jedné rodiny odlišné:

1. **Genetické odlišnosti** (genetika a biologie);
2. **Odlišnosti v tom, jak k nim přistupovali rodiče a další lidé** (sociální prostředí, osobní a rodinná historie a anamnéza);
3. **Odlišnosti v reagování na tytéž zkušenosti** (osobní historie, druh osobnosti);
4. **Odlišné volby v prostředí** (osobní historie, psychologie motivace).

+ 5. vliv klimatických změn (a ekosystémů) na evoluci člověka – změny fylogenetické, které také utvářejí lidskou psychiku a její ontogenezi.

Je psychický vývoj kontinuální či diskontinuální ?

Jako instary holometabolního hmyzu
Řada psychologických teorií: Freud, Erikson,
Piaget

Mezníky tělesného vývoje

Tělesné mezníky by ukazovaly k diskontinuálnímu vývoji (?)

Průměrný růst (od narození) asi 6 cm/rok

5-6 let: 1. tvarová proměna postavy (**filipínská míra**),

6-7 let: objevují se první trvalé zuby (- výměna chrupu),

10-11 dívky, 11-12 chlapci: nástup puberty=zvýšení sekrece pohl. hormonů:

- v nadledvinkách - adrenarche (DHEA, vývoj ochlupení a změna složení potu, zvýšení mastivosti kůže) a:
- v pohlavních žlázách – gonadarche (osa: hypothalamus-hypofýza-gonády a produkce testosteronu a estrogenu: vývoj tělesného schématu) – **2.**

tvarová proměna

růstový spurt: 9cm/rok dívky a 10,3cm/rok chlapci

12-13 dívky – menarche

13 chlapci – schopnost ejakulace

15-17 dívky, 16-18 chlapci: konec adolescence = konec růstu kostí (uzavírají se růstové štěrby)

+ další tělesné změny u žen až v případě **těhotenství**: tělo znovu začne růst a „dělat si to svoje“.

Zásadní mezníky v lidském životě

Rané dětství (do nástupu do školy)?

- Jsou stereotypizovány základní emoční reakce = emoční „nevědomí“ = emoční automat.
- Odtud vliv rané péče na pozdější život člověka.
- Odtud důležitost raného dětství v psychoterapii i v pedagogice.

Zásadní mezníky v lidském životě

Puberta a adolescence ?

- Rozvine se oblast celoživotní motivace, rozvinou se další složky osobnosti.
- Od závislosti na poskytování rodičovské péče k schopnosti poskytovat rodičovskou péči = od závislosti k produkci,
- ... od ideálního ke skutečnému, od nesmrtelnosti k smrtelnosti,
- Dříve byl tento přechod poznamenán nutností projít iniciačním rituálem, dnes ponechán na sekulární „iniciaci“, sebeiniciaci či zcela bez ní. (srov. vztah k opojným látkám a rizikovým činnostem v době adolescence a mladé dospělosti!).

Zásadní mezníky v lidském životě

Rodičovství?

- Výrazně pomáhá při absolvování předmětu Vývojové psychologie.
- Podnětný plán s tím nejskvělejším zážitkem na počátku.
- Tzv. „2. škola života“.
- ? Skládá se tedy život člověka z vlastního dospívání a vychovávání vlastních dětí?

Trocha genetiky

Archea
Bacteria } Prokaryota

Eucaryota (Pravojaderní) - my

Tělesný vývoj (níže: rekapitulace fylogeneze)

1. **Haploidní stav**
2. **Diploidní stav** – jednobuněčný stav jedince!
3. **Mnohobuněčný** stav jedince:
4. **Morula - blastula – gastrula** (diblastica): vložkovci, houbovci, žahavci, žebernatky,
5. **Triblastica** (Prvoústí) – členovci, měkkýši,
6. **Druhoústí** (ostnokožci, strunatci),
7. **Savci a placentálové** – specifický způsob příchodu na svět. V případě savců (i ptáků) není jedinec „hotov“ hned po porodu, ale má rodiče (a jejich pečovatelský pud). Rodiče savců musí potomka přivést k dospělosti, u člověka i dále (zde tkví **evoluční** význam rodičovství a také pedagogiky!).

Naše DNA

Lidský genom je složen z:
2% genetické informace (exony a introny)
98% tvoří nekódující DNA
42%!! je tvořeno retrotranspozony =
retrovirovými řetězci – datování těchto
vpisů do DNA druhu potvrzuje evoluční
strom. David Baltimore (jeden z objevitelů
reverzní transkriptázy): „the genome
looks like a sea of reverse-transcribed
DNA with a small admixture of genes“.

Nejdelší DNA (lidský má 3 miliardy bází, 1m):
Protopterus aethiopicus (bahník
východoafrický) – 133 miliard
Paris japonica - 150 miliard
Polychaos dubiumi – 670 miliard

Australian lungfish
(*Neoceratodus forsteri*)

African lungfish
(*Protopterus annectens*)

South American lungfish
(*Lepidosiren paradoxa*)

Devonian lungfish
(*Dipterus*)

Naše geny (2% DNA)

Člověk má zhruba 20 – 25 000 genů

Hrotnatka obecná (*Daphnia pulex*) má 31 000 genů

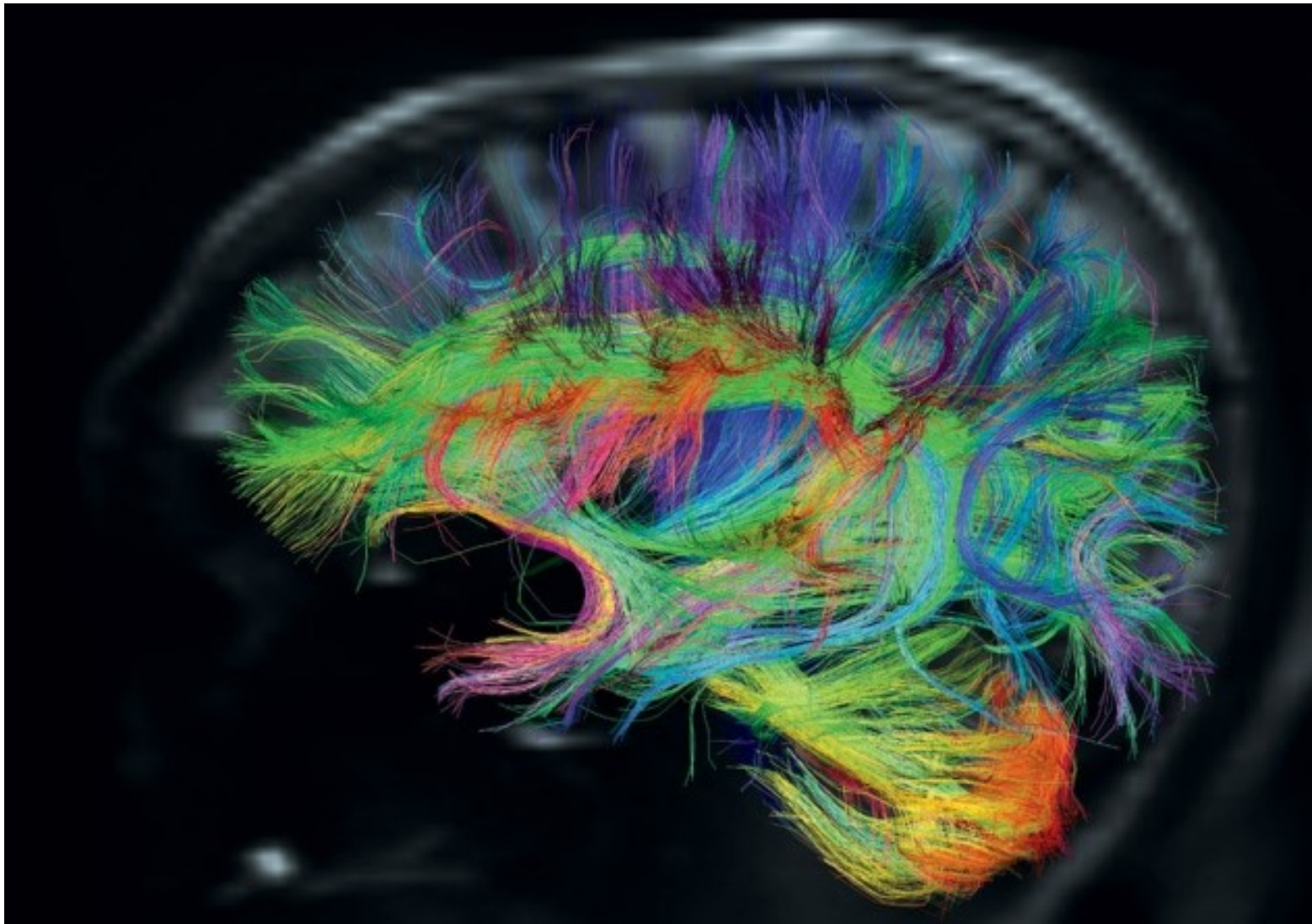
Topol chlupatoplodý (*Populus trichocarpa*) – 45 000 genů

Bičenky (*Trichomonas sp.*) – 60 000 genů
(dle Madigan et al., 2014)

Co psychického může být vrozeno?

- **Genotyp x nervová soustava: vztah tvůrčího programu (vliv náhody obsahujícího) a výsledku programu: konektom mozku.**
- **Konektom x vědomí (prožívání)**

Lidský konektom

Vrozené vzorce chování

Geneticky jsou předávány vzorce chování do úrovně: **vrozených reflexů**. Jak dlouho budou některé z nich existovat?

Otázka tzv. **vrozených vzorců chování** jako je stavění hnízd, migrace, zasnubní tance atd., které jsou velmi složité.

Plus možnosti vrozenosti učícího se systému: **Imprinting** vizuální, chemický (K. Lorenz) a **druhů učení**.

Existuje nepřehlédnutelný vliv kultury na genom: Tolerance alkoholu (10-6 000 BC), tolerance laktózy a světlá pleť – 3000 BC – jámová kultura na Ukrajině.

Vliv zkušenosti na ontogenezi

Např. mozek v prvních dvou letech ztrojnásobuje svoji velikost. Dospělý má cca **50-100 miliard neuronů**.

Navíc každou sekundu vyrůstá z neuronů zhruba cca 250 miliónů dendritů a vytváří synapse (tak u krysy).

Některá spojení mezi neurony i celými oblastmi vznikají automaticky, jiná jen na základě zkušenosti a jiná zas jen v určitých obdobích: např. myši chované v temnu zrakově nikdy nedoženou normálně se vyvíjející se myši; kočky chované ve stroboskopickém prostředí si nevyvinou korové buňky citlivé na pohyb. (Hunt, 2000, s. 350)

To svědčí o souběhu „neměnného“ zrání a náhodném vlivu prostředí.

Lidský vývoj (**ontogeneze**) je předpřipraven přírodou (jak obsahově, tak i fázováním: např. rozdílný věk dospívání u homininů), předpokládá však přítomnost společnosti.

Zdravý biopsychosociální vývoj jedince předpokládá přítomnost dalších lidí.

Antropogeneze

- ▣ 2,5 miliónů let: H. rudolfensis – **první kamenné nástroje** – rozbíjení velkých kostí
- ▣ 2,2 miliónů: H. habilis (patrně slepá větev)
- ▣ 2 milióny: maso tvořilo značnou část diety – tedy asi přechod k „power-scavenging“ (viz Bickerton, 2009)
- ▣ 1,8 miliónů let: H. ergaster, H. erectus
- ▣ Cca 800 tisíc let: **ovládnutí ohně**
- ▣ lidské druhy začaly aktivně **lovit** – počátek dělby role: muž x žena (nejstarší dochované doklady oštěpů jsou ovšem staré jen 400.000 let, kompozitní nástroje 300tis. let)
- ▣ Cca 800 tisíc let: První doklady výstavby jednoduchých **příbytků**
- ▣ Vznik řeči? (mezi **kompozitními nástroji** a **pohřbem**, tj. mezi 300-100tis. Lety?)
- ▣ Vznik **výtvarného projevu**: mladý paleolit 45 000 let (bohunicien+aurignacien+gravettien), dnes jsou již známy malby i z Austrálie, dříve jen z Evropy

vývoj – existenční mezníky v naší kultuře

- početí
- narození
- umím chodit
- umím mluvit
- jdu do školky (nároky instituce – různé nároky v různých zemích)
- jdu do školy (nároky instituce)
- puberta a dospívání
- dospělost
- rodičovství
- stáří – resp. desintegrace těla
- smrt

Periodizace lidského života:

- Embryo – do 8 týdnů
- Plod = fetus
- Novorozenec – do 4 týdnů
- Kojenec – do 1 roku
- Batole – do 3 let
- Předškolní věk
- Mladší školní věk
- Puberta a starší školní věk
- Adolescence a *emerging adulthood*
- Dospělost, střední věk – 2. nejdelší období (cca 30 let dlouhé)
- Stáří – nejdelší období (20 až 50 let dlouhé)

- Fylogeneze (Strom života)
- Epigeneze
- Antropogeneze – vývoj člověka
- Ontogeneze - těžiště zájmu vývojové psychologie, vývoj jedince
- Embryogeneze – vývoj embrya (končí 9. týden, založením všech orgánových soustav); organogeneze
- Fetogeneze – vývoj plodu (od 9. týdne do narození)
- Mikrogenese – otázka neuropsychologie a kognitivní psychologie: sledování jevů velice krátkých (mikrosekundy), např. šíření zrakového vjemu v CNS
- Patogeneze – vývoj chorobných změn
- Imunogeneze - vývoj imunitního systému (buňky i celého organismu)

Literatura:

- Hunt. (2000). Dějiny psychologie.
- Madigan et al. (2014). Brock Biology of Microorganisms.
- Scarr. (1992).
- Siegler et al. (2011).

Bloom's Taxonomy

